L'AIGUADOLÇ 45-46 (2016), pàgs. 45-52 Edita: Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta

PANORAMA DEL TEATRE PER A INFANTS AL PAÍS VALENCIÀ DES DELS ANYS NORANTA

Roser Soler Piera

HEM PASSAT AQUESTS DARRERS VINT-I-CINC anys pendents dels vaivens de la política cultural de tots els nivells de l'administració, dels quals depèn, en gran mesura, la salut del teatre professional dedicat als més menuts, per tant, que l'any 2015 puguem parlar de teatre valencià per a infants no és una qüestió gratuïta. Si bé a principis dels noranta observem un cert augment d'iniciatives i de produccions tant públiques com privades, els dos mil comencen amb una davallada en la creació escènica valenciana per a infants a la qual hem de sumar les conseqüències de les mesures que s'han adoptat al camp cultural, durant la segona dècada, per pal·liar aquesta crisi que encara patim.

En aquest espai ens referirem, per descriure el teatre per a infants valencià més recent, a tres dels elements que han dedicat els esforços principalment a aquest ampli ventall d'espectadors. D'una banda, i amb més profunditat, a les sales que es dediquen a l'exhibició d'aquest teatre perquè són el testimoni de l'estat del teatre per a infants; d'una altra banda, a la tasca de les companyies, i, finalment, als cicles i festivals més rellevants d'aquest període. No abordarem, així doncs, el teatre publicat, escrit, per a infants, que comprèn tant el teatre dirigit a joves lectors com aquell representat per grups de joves intèrprets no professionals.[1]

L'indicador fonamental de l'activitat d'aquest sector, en què trobem companyies i autors especialitzats i d'altres que mantenen

[1] Per a més informació sobre col·leccions i publicacions: Rosselló (2009) i Fluixà (2011).

aquest públic com una activitat secundària, són les programacions per a escolars que trobem a les principals sales de teatre per a tots els públics del País Valencià. Es tracta, cal indicar-ho, d'una iniciativa completament nova al País Valencià fins als anys vuitanta, que creix i es consolida durant les dues dècades següents, i que demostra l'interès dels professionals vinculats a la cultura pel món dels infants. Parlem, per això, del Centre Teatral Escalante a València ciutat, la primera sala pública d'exhibició exclusiva per a infants de tot l'Estat espanyol. Així com de la Sala l'Horta a Castellar (l'Horta Sud); La Estrella a València ciutat, dedicada exclusivament als titelles, i el Teatre del Raval a Gandia (Safor), com a representants de l'àmbit privat que es compromet amb el sector. També és important esmentar la programació per a escolars a la qual ha conduït la recuperació i dignificació de fenòmens de caire popular com el *Betlem de Tirisiti*, en el Teatre Principal d'Alcoi, que actualment gestiona la companyia la Dependent. Finalment, no podem oblidar els cicles que es programen des de les institucions com Anem al teatre i Contaria, cadascun amb perspectives, objectius i formats ben diferents.

En el Centre Teatral Escalante, amb la direcció de Vicent Vila, des de 1989 hi trobem més de 40 produccions i coproduccions dirigides a aquest tipus de públic. Es tracta principalment d'espectacles escrits o adaptats per autors valencians, la majoria homes, vinculats a companyies del nostre territori. En l'Escalante hi ha, sens dubte, una voluntat d'esdevenir l'aparador que mostre el que el teatre valencià pot arribar a produir amb una col·laboració pública, amb una clara aposta pel suport a la direcció ja consagrada dins del sector valencià tot invisibilitzant els nous creadors. Hi trobem, doncs, una preferència clara per espectacles de gran magnitud, i amb la col·laboració directa de companyies i autors valencians sorgits als setanta i als vuitanta, com Carles Alberola, Manel Cubedo, Carles Pons o Rodolf Sirera.

Amb uns objectius diferents, destaquem les sales de gestió privada, principalment el Teatre del Raval (Gandia) i la Sala L'Horta (Castellar), que durant aquest període han aconseguit dissenyar uns cicles de teatre per a infants que han possibilitat l'arribada del teatre a tots els centres escolars del País Valencià. Al mateix temps que s'esperonava a les companyies valencianes a produir teatre per a xiquets en català. La programació d'aquestes sales, al llarg dels anys, va crear al seu voltant una demanda d'espectacles per a xiquets que

en va fer augmentar l'oferta i la garantia d'un públic de qualitat, tot i que això no va eximir els seus responsables d'haver de resoldre les dificultats de programació que va suposar trobar espectacles valencians en valencià durant algunes de les temporades.

El format dels cicles que ofereix Pluja Teatre al Teatre del Raval, L'Horta Teatre a la Sala L'Horta i el del Centre Teatral Escalante és bastant similar. Es tracta d'una visita a un centre cultural, un teatre, la qual inclou: primer, una visita a l'espai expositiu o l'assistència a un taller sobre el fet teatral; després, un espectacle, i també, en el cas del teatre saforenc, la possibilitat d'una activitat complementària de vesprada, gràcies a la col·laboració de les institucions i de les empreses de la comarca. L'acostament de l'escola al teatre es transforma, així, en una eixida pedagògica completa i innovadora que serveix per connectar el món de l'escola amb diversos sectors professionals de l'entorn dels infants. A més, les activitats pedagògiques específiques que completen l'assistència als espectacles que s'exhibeixen en tots tres teatres les dissenyen grups de didàctica, en el cas de l'Escalante, hi col·laboren grups com El Abanico i Pedagogos del Saler, mentre que en la Sala L'Horta es tracta d'un grup format per Francesca Picó, Mariam Olmos i Rosa Pardo. En el Teatre del Raval, els dossiers didàctics els elabora el personal del CEFIRE de Gandia o Maria Josep Gonga, membre de Pluja Teatre, companyia gestora de la sala. En aquest recull d'activitats s'ofereix tant informació sobre l'obra representada com propostes de treball dirigides als mestres i als xiquets en què se subratlla la necessitat de cooperació entre tots els sectors que participen en l'eixida, per tal de reflexionar sobre el fet teatral conjuntament.

La programació del Teatre del Raval de Gandia és un bon punt de partida des del qual descriure l'evolució del teatre valencià per a infants durant aquest període. D'una banda, per les companyies programades, la cronologia, l'aparició o desaparició de la presència valenciana a la programació, i d'una altra, pel paper dels mediadors, pares, mestres i programadors, en la tria de companyies i espectacles. L'activitat per a escolars del Teatre del Raval, que s'amplia amb la reforma de la sala l'any 1995 i ofereix sis espectacles de sis companyies diferents ininterrompudament fins al 2012, inclou companyies de tot el territori lingüístic català.

Amb sis espectacles per temporada, aquesta programació ens ofereix una visió general de l'estat del teatre per a infants durant 18 anys. Comprovem com el primer cicle es confia als grups més veterans

que oferien espectacles per a infants al País Valencià, P.T.V. Clowns, L'Horta Teatre, Pluja Teatre i L'Entaulat. Durant els anys següents, però, aquestes companyies s'alternen amb les noves, formades a finals dels anys vuitanta, al llarg dels noranta o fins i tot entrats els anys dos mil. Hi trobem, per això, espectacles de companyies com P.T.V. Clowns (1971), Pluja Teatre (1972), L'Horta Teatre (1974), L'Entaulat (1977), Jácara Teatre (1981), Bambalina Titelles (1981); junt amb altres acabades de formar, en començar la programació per a escolars, com La Dependent (1987), Lluerna Teatre (1989), Teatre de l'Home Dibuixat (1992), i diverses propostes encara més recents com Arden (1995), Combinats (1997), Germinal (1997), Màgic 6 (1998), Anem anant (2002) i Maduixa Teatre (2004).

Si observem atentament la cronologia de la programació, podem traçar un panorama general de l'evolució del teatre per a infants valencià pel que fa al naixement o la dedicació de les companyies al teatre infantil. Així doncs, les companyies de teatre independent dels setanta, que havien fet el gir cap al teatre per a infants als anys vuitanta, als anys noranta es transformen en les companyies veteranes que exhibeixen projectes en aquestes sales i fan de dramaturgs i directors en les coproduccions de l'Escalante, d'una mida major. Aquesta és una constant en l'Escalante que aposta per la coproducció amb companyies valencianes consolidades.

En canvi, la resta de companyies les trobem a la graella de la programació de les sales que faciliten el contacte de les companyies per a infants amb el món escolar, el Teatre del Raval, a partir de 1995, i la Sala L'Horta a partir, sobretot, de la temporada 2003-2004. Aquesta diversitat és necessària perquè el ventall de possibilitats ha de ser ampli i adequat a l'organització de les sales i del sistema escolar, d'acord amb l'edat dels espectadors o dels cicles educatius. Així doncs, la majoria de les companyies hi apareixen amb més d'un espectacle i en són ben poques aquelles que només es relacionen a una franja d'edat. La mostra inclou, en primer lloc, companyies dedicades al públic més gran, de 10 a 14 anys, com Teatre de l'Home Dibuixat (*Puja't al carro* (1996), *El món en 80 màscares* (1999)), L'Entaulat (*El drac* (1995), *Tirant* (2004)), La Dependent (*Eiximenis, el viatger de les mil paraules* (2010)) i Germinal (*Iaios* (2010)). En segon lloc, aquelles que es dirigeixen als més menuts, de tres a sis anys, com Màgic 6 (*La família Ratunberg* (2005)), Lluerna (*Jugant amb Alícia* (2010)), Maduixa Teatre (*Consonant* (2012)). I, finalment, als infants de sis a deu anys, Arden (*Un soldadet de plom*

(2011)). Tot i que, com hem dit, la majoria de companyies apareixen amb espectacles que es dirigeixen a franges d'edat diferents com Jácara amb *Violeta i Patagruel* (1996, 4-8 anys), *Coses* (1998, 3-7 anys), *Cor de mel* (2002, 3-6 anys), *La mar a la butxaca* (2003, 3-6 anys), *El meu amic Bart* (2008, 6-10 anys), *Alicia.com* (2011, 6-10 anys); L'Horta Teatre amb obres per a majors de 10 anys com *Llegenda de bandoler* (1995), *Merlí i el jove Artús* (1997), *Les tres porquetes* (2001), espectacles per a xiquets de 6 a 10 anys com *Pelussa la intrusa* (2004), però també per als més menuts com *Àngel* (1999), *Iglú* (2002), *La bella dorment* (2007), *La volta al dia en 80 mons* (2009), *La pell de gallina* (2011); P.T.V. Clowns amb *Huiii...* (1995), per a la tercera franja d'edat, de 8 a 12 anys, i *Invisible* (2008) per a infants de 6 a 10 anys; Bambalina Titelles (*El fantasma de Canterville* (1997, 8-12 anys), *Ulisses* (2012, 6-10 anys)); Anem anant (*Joan sense por* (2009, 6-10 anys), *Holmes&Watson* (2011, més de 10 anys)), i Combinats (*... I perdona per les faltes d'ortografia* (1998, 10-14 anys), *Espinacs* (2000, 3-8 anys), *Paraules a les butxaques* (2002, 6-10 anys), *Julieta i Romeo* (2003, més de 10 anys), *Tris, Tras, Trus* (2006, 3-6 anys)). En darrer lloc, la companyia Pluja Teatre, l'única dedicada exclusivament al teatre per a infants també dirigeix els espectacles a una gamma d'espectadors àmplia, ens referim als espectacles dirigits als més grans (8-12 anys), *L'amic invisible* (1995), *Planeta Shakespeare* (1996); l'estadi intermedi de 6 a 10 anys, *Recicla, recicla* (2000), *Pedigrí* (2001), *Eh!* (2003), *Momo* (2004), *La comèdia Borja* (2010), i les obres dedicades als més menuts (de tres a sis anys) *Saurus* (1998), *Gota* (2005), *Peter Pan Garcia* (2008) i *El sol verd* (2012).

Cal destacar, no obstant tot el que ja hem apuntat, que són ben poques les sales, però també les companyies, que es dediquen exclusivament al públic infantil. I menor és encara la quantitat d'espectacles oferits en una doble versió lingüística, que no deixe de banda la possibilitat d'explotar-lo en valencià. L'especialització només la trobem en el cas de poques companyies com Pluja Teatre que, a més, optarà, tant per política de la companyia com per la insistència dels mediadors, per l'exhibició majoritària d'espectacles en llengua catalana en la programació escolar del Raval.

Malgrat que el Centre Teatral Escalante dedica la majoria dels esforços a la producció pròpia, també s'hi programen obres d'altres companyies en els festivals anuals com Nadal a l'Escalante, Microespectacles i els cicles Emigració-Immigració: viatgers pel

món i Menut Teatre (Herreras 2010: 153), en les quals la participació valenciana és ben testimonial. El primer gran projecte comença l'any 1989 amb el naixement del cicle Nadal a l'Escalante, el qual té com a objectiu programar durant les vacances nadalenques una selecció d'espectacles de gran format de grups valencians, espanyols i estrangers, aquesta varietat, però, suposa un increment de propostes al mateix temps que en dificulta l'accés de les companyies valencianes. Durant la primera edició, la del Nadal de 1989, es va arribar a la xifra de cinc mil espectadors i quinze companyies (Herreras 2010: 28). La cartellera mostra una àmplia oferta de camps teatrals: mim, titelles, pallassos, ballet; així com un interès a marcar la procedència de les companyies, que combina el teatre valencià amb grups espanyols i estrangers:

> A vista d'ocell podem observar que han passat per l'escenari nadalenc de l'Escalante companyies de gran prestigi del continent europeu. El Teatre de Titelles de Sant Petersburg, Teatre Tandarica de Budapest, els cèlebres pallassos Mimikrichi (Ucraïna) o la Companyia acrobàtica de Taijin, entre altres.
>
> De l'àmbit espanyol han passat per *Nadal a l'Escalante* un bon nombre de grups, tots ells molt selectes (Roseland Musical, Etcétera, Focus, Fuegos Fàtuos, Pinpilinpauxa, Laví e Bel…), i el festival nadalenc també ha comptat amb una notable presència de companyies valencianes (L'Entaulat, Los Duendes, Teatre Buffo, L'Horta Teatre…) i, des de fa uns anys, amb un espai per a una gala benèfica. (Herreras 2010: 155)

L'any 2007, l'Ajuntament de València organitza la primera edició del festival Contaria. Es tracta d'un festival per a xiquets i xiquetes de totes les edats a la ciutat de València, el qual passa a mans del Servici d'Assistència i Recursos Culturals (SARC) de la Diputació que se n'encarrega durant els tres anys següents, després que l'Ajuntament abandone el projecte. En la primera edició es representen 25 espectacles dels quals només cinc eren valencians, a les sales L'Altre Espai, Moratín, Escalante i l'Ateneu Mercantil; en la quarta edició els espais d'exhibició s'amplien amb els Jardins del Túria, la plaça Manises, la sala Matilde Salvador, la Beneficència i la plaça del Patriarca. S'ofereixen els espectacles a públic escolar en els espais tancats i al públic general en els espais oberts. El SARC, per tant, era coproductor d'un festival que comptava amb l'exhibició d'espectacles, però també era una fira de teatre per a programadors i gestors culturals. L'any 2012 es va recuperar la iniciativa, amb la

implicació de més organismes com l'INAEM, la Fundació VEO, la Diputació de València i la Sala Russafa, encara que no augmenta el suport a les companyies del País Valencià, com descriu Játiva a *El País* (2012):

> Con cinco semanas de programación intermitente y el "teatro de las ilusiones" como lema, ocho compañías de cuatro comunidades autónomas ofrecerán en Valencia otros tantos espectáculos en torno al "mundo onírico donde los más pequeños desarrollan su imaginación", detallan desde la organización.

Els darrers anys, marcats per la crisi econòmica que ha portat al tancament de sales, a la limitació de pressupostos o a la supressió d'ajudes, han suposat un revulsiu en el camp de les arts escèniques valencianes. Així doncs, veiem com els projectes consolidats durant els anys noranta han de replantejar-se i redirigir els esforços, no tant cap a l'especialització, sinó cap a produccions que incloguen un ventall ampli de tècniques i, sobretot, dirigides a un públic més pròxim.

En definitiva, haver descrit el teatre per a infants a partir de la programació de les sales ens ha permès establir una aproximació als paràmetres que segueixen aquestes companyies. En primer lloc, hem destacat la necessària col·laboració entre les companyies teatrals i el sector educatiu. La figura dels mediadors és imprescindible a l'hora de parlar del teatre per a infants perquè entre el públic i la companyia s'interposa una figura que és mestre, pare o programador, el qual decideix portar els xiquets a assistir a un espectacle teatral. Tanmateix, no hem d'oblidar que el públic infantil és el més sincer i, per tant, si bé no pot decidir lliurement d'anar al teatre, sí que manifesta obertament el seu parer sobre l'obra a la qual assisteix, tant durant la representació com, posteriorment, a l'aula o a casa.

En segon lloc, aquesta aproximació a la situació actual del teatre per a infants només ens porta a insistir en la necessitat de sales i festivals tant públics com privats. Cal crear, per tant, xarxes perquè creadors, espectadors i mediadors es troben i donen suport a un sector que sense la garantia dels serveis públics, tant educatius com culturals, s'invisibilitza a poc a poc.

Tot i això, no oblidem que, per assolir el repte que suposa omplir d'espectacles i espectadors de teatre valencià per a infants les sales i les places d'arreu del territori del País Valencià es necessiten obres

teatrals de qualitat, que s'arrisquen i que compten amb un alt grau de sentit crític, sense el qual el fet escènic, siga quin siga el seu receptor immediat, no té cap sentit.

Bibliografia

Fluixà, J. A. (2011): "Panorama de la literatura infantil i juvenil al País Valencià", en *L'Aiguadolç*, núm. 39, p. 9-31.

Játiva, J. M. (2012): "Un resucitado de la crisis: El festival Contaria", *El País*, 1 desembre. Disponible en línia: <http://ccaa.elpais.com/ccaa/2012/12/01/valencia/1354376648_178108.html> [Consulta: 21/03/2015].

Herreras, E. i altres (2000): *Trenta anys de teatre valencià*, Alzira, Bromera.

Herreras, E. (2005): *30 anys de L'Horta. 30 anys de teatre valencià*, Alzira, Bromera.

Herreras, E. (ed.) (2010): *25 anys Escalante centre teatral*, València, Diputació.

Policarpo, J. i altres (2004): *El titella perseverant. La Mostra de Titelles a la Vall d'Albaida al cap de 20 anys*, Albaida, MITA.

Rosselló, R. X. (2009): "L'anàlisi de textos teatrals per a infants i adolescents", en *Caplletra*, núm. 46, p. 183-206.

Servici d'Assistència i Recursos Culturals: Disponible en línia: <http://www.sarc.es/va>. [Consulta: 21/03/2015].

Soler, R. (2014): *El teatre actual per a infants al País Valencià: Pluja Teatre (1980-1995)*, Tesi doctoral, Universitat de València. Disponible en línia: <http://roderic.uv.es/handle/10550/40778>. [Consulta: 21/03/2015].